

Хари Стоянов

ВСЕЛЕННО БЕЗБРОЙ АЗОВЕ

Срещи с Юрай Ацей

Дали ще ми повярвате – не ме интересува. Дали е истина – не е важно. Единственото, което има значение сега – и за мен, и за вас всички – е това, което ще напиша.

Не се мина много време от мига на тази случка. Реших да си мълча. Знаете ли защо? Просто исках да му присвоя името и да казвам след това – ето, аз съм Юрай Ацей. Но поразмислих. Скоро не бях виждал онзи слънчев бряг от сънищата си. И изведнъж едно слънчево чувство ме обзе от тази сутрин. Не е задължително да виждам съня си. Мога само да го чувствам, когато съм буден, с отворени очи. И точно тази сутрин си спомних за Юрай Ацей. Кой е той ли? И аз се питам от много време. Но знам едно. Той не обичаше военните. А за войните – да не говорим. Това не е само мое предположение. Тогава го почувствах от съня си. Корабът не знам дали беше военен, но носеше неговото име. Видях го ясно и плавно. Постепенно надписът мина пред очите ми. Само второто име съм забравил. Мисля, че беше Бартоломей. Но това абсолютно няма значение. Сигурен съм само, че започваше с “Б”. Както и да е!

Сънят ми беше от бъдещето. Може би, от не много далечното. И знаете ли какво би означавало това? Много просто – Юрай Ацей сигурно е наш съвременник. Ако някой си мисли обратното, то трябва най-убедително да ми го докаже. Но тъй като никой няма възможност да спори с мен, докато пиша, аз налагам своето мнение. После, и да се опитва някой да спори с мен по този въпрос, ще бъде късно.

Важното е, че Юрай Ацей ще съществува, нали? Ей богу, ще съществува, пък ако ще и каквото ще да става!

Така! Вече оправданието го измислих. Какво оправдание ли, ще запитате. Ами, такова, че измислих този герой просто така. Да ви кажа, мислех, евентуално, да кръстя сина си, ако ми се роди такъв, с това име. Но майка му (да предположим, че ще се роди син, макар че по' ми се иска да е дъщеря, а пък ако са близнаци!...), да, майка му, не иска и да чува за такова име. “От сънища име ще му слагаш! Я не се излагай!”

И за да не се излагам, реших да пробутам името на Юрай Ацей в една книга. Ама каква книга? Още не знам напълно. Ако излезе нещо, може тогава да ме поздравите, пък ако не – има кой да ме плюе. По този въпрос сме еднородни, нали? Е, как?! Сега аз съм господар на положението, тъй като съм се изолирал от външния свят в тази бърлога с мръсни стъкла, пия си кафето и си мисля, че съм кой знае какво. Фантасмагории!

Но Юрай се различава от мен. Трябва да го знаете. Хич не му е до сънища. Пък ако сънува нещо, не му вярва, ако ще и каквото ще да става.

И, значи, ще започнем. Имам слабост към пролетта, към морето, към слънцето, та затова Юрай ще се роди точно там, където има и трите неща. В един хубав град, защото това не е без значение. Представете си разцъфтели дървета в крайморски паркове. Все някой от вас е ходил край морето, а още повече, голяма част от вас живее там. Запомнете само че това море е малко по' в умерения климат, макар че е и малко така – на юг. Въобщо, разбирате какво искам да кажа. Преследвам си пролетта, слънцето и морето, и толкова. Вече намекнах за безсилието ви да ме накарате да пиша нещо друго, когато съм се затворил между тези четири доста опушени стени. В град без море и почти без слънце. Вече разбрахте, нали? С вас винаги ще се разбирам,

поне докато пиша. Рядко ми идва вдъхновението, затова трябва да се възползвам. Нали знаете. Все нещо трябва да ме подтикне към писането. Не знам дали е точно Юрай или са другите три неща, за които ви споменах.

Пролетта е слънчева, топла, мирише на море и хиляди, може би милиони, цветове. Така ми харесва. Дори ми е страшно хубаво. Поне по това си приличаме с Юрай. Но в този момент той дали има възможност да се наслаждава на всичко това? Едва ли.

Юрай обича не само пролетта, слънцето, морето, но и много други неща, без които човек не струва нищо. А в града на Юрай в този момент хората не струват нищо. Не за друго, а защото войната ги е обезценила до тази степен.

Но Юрай не отсега е започнал да мрази военните. Още от детството си. А сега е на дваисет и четири. Бил е войник, нали? Вече се досещате.

Изведнъж тази няма картина, която гледахме досега, се озвучава. От птичите хорове? О, не! Защо трябва да бъдем толкова наивни! Разбира се, от време на време се чува някой кръсък на чайка или писък на рибарка, може и да се долови цвъркота на птичките, но ако напрегнеш вниманието си или ако се абстрахираш от този ужасен шум, който ти се набива в ушите.

Може би започвате да се досещате какъв е този шум. Няма повече да ви тормозя. По улиците гърмяха траковете на вериги, машините ревяха задъхано и ауспусите бълваха отровната смрад, позната на всички ни. Жалко за пролетните аромати! И за много други неща, разбира се.

Петнистите танкове се нижеха в колона като гигантска отвратителна боа. По улиците, които можеха да бъдат огласяни от щастливите гласове на летовници и гости! По улиците, където пияната от слънцето пъстра тълпа можеше само да радва очите на всекиго. И моите, и вашите, и на Юрай, и на хилядите и хиляди негови съграждани.

Градът се тресеше от машините и всеки потръпваше, затворен в дома си.

Пролет, слънце, море и предчувствие за толкова щастие. И изведнъж...

Трябва да съм страшно безчувствен, за да не усетя тръпките на блаженството, което може да ме очаква. Не си мислете, че Юрай, макар и доста различен от мен, не е потръпвал от тези чудесни неща. А след това? Всяка злоба би била безсилна...

Юрай като всички младежи изпитваше доста контрастни чувства. Особено в такъв момент, когато трудно би се овладял един обикновен човек. Не знам какво бихте изпитали вие, когато след щастливия си сън видите куполи на вражески танкове, които са господари в красивия ви град. Аз: трябва да се замисля, да се поставя в такава ситуация, да се вживея. А за Юрай – няма проблеми. Той е различен от мен, пък и от вас, но въпреки всичко е човек, и то честен, най-вече – не обича военните. Пък и в жилите му тече южна, гореща кръв. И в моите – също, но и доста северна. Така че, ето защо Юрай няма да обмисля много, няма да чака да се вживее в ситуацията, за да му дойде вдъхновението за борба. За него е смешно едно такова мъдруване. Врагът си е враг – и толкова. Достатъчно е, че скверни с танковете си някогашните щастливи места...

Мисля, че няма нужда да ви казвам, че Юрай не е сам. Колко много има като него! Дори само в този град.

Дали ще се организират? – се питате. Трябва, защото това е логично, доказано от историята. Танковете са бронирани, но вие добре знаете кой е по-силен от тях.

Юрай се реши, може би веднага. Какво струваха за него сега тази пролет, това слънце, прозиращо през дима от вражите ауспуси, това море, покрито с вражески катери? Дори и да не си отговорите на този въпрос, само си помислете какво биха означавали стиснатите му пестници, из-

пъкналите мускули на челюстите му, капчиците пот по челото му, нескритата омраза в открития му поглед?

Как щяха да се развият събитията нататък? Как щяха да живеят всички негови близки, всички негови съграждани, всички негови сънародници, самият той сред тях?

И така Юрай стана герой на тази книга. И щеше ли да стане, ако не съществуваше една чудесна пролет с топло слънце и море, с благоуханни цветове в крайморските паркове на чудесен град. И навсякъде – свободни и щастливи хора. А изведнъж – всичко това помрачено с лека ръка от бездушните рицари на отживялото. Какво ги интересува тях човешкото щастие? Вие ще се убедите от това, което ще напиша, но знаете ли? Страх ме е да не се срещнете с тях наистина. Започвам да разбирам Юрай. Не било толкова трудно. Всичките ми кошмарни сънища са свързани с нещо военно. Не мога да си спомня точно какво, но има нещо. А Юрай се е сблъскал наяве с омразната му военщина.

И най-после, да започнем, защото вече ми омръзна, знам си. Чакахте, чакахте, а аз си пиша ли пиша – и нищо съществено. Сега вече край. На разтягането, разбира се.

Юрай обичаше Сритя. Без това не може, няма как. Ще видите. В деня, по-скоро, тази сутрин, когато петнистите брони се нижеха под балкона на Юрай, всичките му колеги (той беше студент, забравих да спомена), бяха в същото положение. Усещаха вибрациите и не знаеха какво точно да правят. Улиците бяха блокирани от петнистите халати и лъскавите сивкаво-виолетови дула на автоматите заплашително вдворяваха ред. Никой от съгражданите на Юрай не смееше дори прозореца си да отвори. Завесите също стояха спуснати. Представяте си, нали? И как от време на време се появяваше някоя малка пролука между две завеси? Наясно сме.

Високите сгради имаха предимство. Юрай живееше точно в такава, на главния булевард, с изглед, и то какъв! към залива. От балкона Юрай наблюдаваше необезпокоявано. Но само външно. Защото, стана ви вече ясно, че той не можеше да бъде спокоен при вида на всичко гореописано.

Няколко дни никой от съгражданите му нямаше да се появи по улиците. Шокът беше доста силен. Но Юрай през това време успя да свърши доста работа. Първо, трябваше да се види със Сритя. Тя живееше, все пак, малко далечко от тях, та затова Юрай трябваше да се промъква през какви ли не препятствия. И това може би реши съдбата му. Защо ли? Ех, много сте припрени! Не, не че ме безпокоите, но просто го предчувствам, това ваше нетърпение, по-скоро нетърпеливост. Искате да разберете какво ще стане и то, разбира се, с Юрай.

Той нямаше да успее да стигне до Сритя. Ще го заловят ли? О-о! Вие съвсем го подценявате. По-скоро мен. Няма да го заловят, но ще му попречат да види любимата си. Поне засега. Но, по-важното е, че той успя да стигне до дома на свой колега и приятел. Отначало не искаха да му отворят. Както и да е! Все пак Юрай влезе. Янеш, приятелият му, беше объркан. Та всеки на негово място би се объркал при такава ситуация. Разбира се, не от идването на Юрай. Вие знаете от какво, нали? Дълго разговаряха двамата приятели. Пускаха от време на време радиото, но радиостанцията беше замлъкнала.

Накрая Юрай и Янеш решиха с риск да се промъкнат до друг техен колега. Това беше Филип, един доста буйен, но и умен младеж. Имаше влияние сред колегите си.

При Филип се бяха събрали още няколко смелчаци. Стаята, в която седяха, беше задимена от цигари.

- Неспокойни сте – каза Юрай.

Това беше и вместо поздрав. Филип ги покани само с ръка да седнат.

Нямаше дълго да чакат. Промъкнаха се в Университета. През един таен вход, който те си знаеха, разбира се. Бяха си взели малко храна. Не знаеха колко ще чакат тук. Скоро започнаха по един или по двама да се събират други младежи, техни колеги. Докато нощта се спусна.

Щом се е спуснала нощта, всички очакват да се случи нещо. Романтично-героично или подобно. Както и да е! В такива нощи никой не мисли за романтика или героизъм. Те идват от само себе си, някак неусетно.

Сред колегите на Юрай имаше един, когото нашият герой никак не обичаше. Не за друго, а просто защото бащата на този колега беше военен. Знаете отношението на Юрай към военните. То дори се простираше на по-голяма територия – роднини, близки, приятели и разни други на военните също страдаха от пристрастието на Юрай. Да, това отношение и аз смятам, че е пристрастно, защото, особено в този случай, то просто губеше смисъла си. Най-вече, когато за бащата на Иво – така се казваше синът на военния, не се знаеше абсолютно нищо след трагичните събития. Може би и Юрай разбираше, че чувствата му са неуместни вече и се мъчеше да се абстрахира от тях. Още повече, че сигурно и аз му влияех по някакъв начин. Присъствието ми трябва да се е усещало по-силно, след като от отношенията между Иво и Юрай започна да зависи всичко. Защо ли? Пак ме питате. Е, този път няма да се възмутят от припряността ви. Тя започна и мен да ме обзема. Защото съдбата на Юрай и всички, свързани с нея, все по-силно ме занимава. Няма да се учудите, ако в някой критичен момент се намеся по-пряко, нали? Присъствието ми и сега е доста очевидно, но все още не съм действащо лице. Каквото е Юрай, или Иво. За втория трябва да се уточним. Той има важната задача да заведе групата младежи по тайни

пътища до склада за оръжие. Явно, щом Иво ги знаеше, тези пътища не бяха кой знае колко тайни, но все пак никой друг от колегите на Юрай не беше осведомен като Иво. И затова, да тръгнем след Иво, Юрай и колегите им към подземното на Университета, а оттам – през скривалището на Гражданската отбрана – до казармите, в които служеше бащата на Иво. Те сега, разбира се, бяха в ръцете на петнистите халати. Но никой от тях още не беше научил, че в погребите има таен изход или вход на градските подземия. Романтично, нали? Всичко това е логично и естествено, може да се случи във всеки град. Затова, да продължим.

Затруднения, макар и малки, създадоха катинарите на складовете с оръжия. Не за друго, а защото при разбиването им се вдигаше шум. Колегите на Юрай трябваше да внимават. Най-накрая успяха. Работиха цяла нощ. Много оръжие беше прехвърлено в сградата на Университета, по-скоро в нейните подземия. През нощта се събраха и още колеги.

Юрай правеше най-разумни предложения и постепенно се наложи като ръководител. По-късно, когато се избираше командването, го избраха почти единодушно за командир. Имаше и хора, които не го познаваха, затова се въздържаха от гласуване, но след това, и то за кратко време, успяха да го опознаят и да се уверят, че именно той е трябвало да стане командир. Ето, това е най-голямата разлика между мен и него, въпреки че той изцяло зависи от мен. Но ако се появях сред студентите под негово ръководство, аз също щях да му се подчиня. С готовност!

След три нощи погребите хвъркнаха във въздуха.

Петнистите халати дадоха много жертви.

Същата нощ по улиците на окупирания град се чу честа автоматична стрелба. Юрай Ацей, макар и непознат на мнозина, стана за кратко познат на всички около залива. Двайсет и четиригодишният младеж!

Градът започна своята борба, както и много други градове в страната на Юрай.

А пролетта продължаваше да цъфти. Миришеше на барут и петролни газове. Чайките красиво летяха в ясното небе, когато не ги смущаваха вражеските самолети.

Градът беше сякаш обезлюдял. Само нещо ставаше в центъра, където се издигаше опушената вече сграда на Университета. Единственото място, където се вееше едно окъсано, но различно от другите в града знаме. Петнистите танкове не замлъкваха с оръдейния си тътен и чаткането на картечниците. Самолетите прелитаха косо и бълваха огън над полуразрушената сграда. Но в нея имаше още смелчаци.

И Юрай беше сред тях!

До него можехме да видим Янеш, Филип, Иво и още доста техни колеги с леки картечници в ръце.

- Ще трябва да излезем – това беше гласът на Юрай. Доста променен, но неговият. Някак неестествен, но все пак, неговият. – Ще хвърлим гранатите от тази страна, а ще излезем с картечен огън от другата. Там няма танкове, а окопи. Затова е по-трудно, но те няма да очакват. Тръгваме.

Безумство, да, но в името на нещо, наречено с една свята дума.

Пробивът на Юрай успя и неговите смелчаци вече се сражаваха по улиците. Трябваше да излязат от града и то посред бял ден, невиджано!

Врагът не успя да им попречи, защото нямаше време да реагира.

А в гористото плато над града храбреците намериха временно убежище.

Как мислите? На сигурно място ли бяха тези младежи? И да, и не. Ако не съществуваше подлост и предателство, техният чудесен град и прекрасната им земя ня-

маше толкова лесно да попаднат в ръцете на петнистите халати. И какво вършеше боготворената им валута!

И така, след няколко дена се състоя кратко сражение, в което Юрай и приятелите му хвърлиха всички сили. Боят беше страшен. Купчинките с гилзи бързо растяха, докато картечните млъкваха една по една. Патроните свършваха! Останаха им гранати, но стигнаха за два неуспешни опита за пробив. Юрай остана обезоръжен. Само тежките приклади на картечните и ножовете! Нищо друго. Всички бяха единодушни...

На следващия ден градският стадион беше претъпкан. Но не от зрители... По трибуните имаше картечни гнезда, около него застрашително стърчаха картечните на петнистите бронетранспортъори.

Оттук щеше да започне легендата за Юрай Ацей.

Полковник Вромел, началник на местния окупационен гарнизон. Ето го. С тъмни очила и вид на Пиночет. До него е капитан Орекс, със зализан наляво перчем. И свитата им от няколко по-нисши чиновове – офицери и сержанти. Всички с петнисти униформи.

- Господин полковник, крият водача си – гласът на Орекс се чу рязко. Беше бодър, но и мазен. Специално аз не обичам такива гласове. Те са присъщи не само на офицери, но в този случай капитанът имаше точно такъв глас.

- Намерете го! – безцеремонно, почти безразлично отговори Вромел. Очите му не се виждаха зад тъмните очила. – Действайте! Защо не сте започнали?

- Има журналисти.

- Разкарайте ги.

- На съюзниците са.

- Не ме интересува! Знаете, че трябва да сме безкомпромисни.

- Тъй вярно!

- Тогава, действайте!

Каквото и въображение да имахте, не можехте да си представите как щяхте да “действат” петнистите халати. Групата офицери и сержанти от щаба стоеше на главната трибуна. Капитан Орекс се обърна към един сержант за свързка и му заповяда нещо. След малко бяха донесени два мегафона. Изведнъж се оказа, че сред униформените има и един цивилен. Той пое подадения му мегафон и излезе напред. Застана до капитана, който започна да говори към пленниците на стадиона. Цивилният, естествено, беше преводач. За валутата, която боготвореше. Ако в този момент имах възможност, бих му отрязал езика, честна дума! И макар че всичко зависи от мен в тази книга, аз не мога да противореча на логиката.

Капитанът, чрез цивилния, каза:

- На всеки, който откаже да съобщи името и фамилията на водача ви, ще бъдат отрязвани ръцете до китките. Избирайте!

В същия момент в стадиона се вмъкнаха няколко бронетранспортъора, от които наскачаха петнисти халати. Орекс не блъфираше.

Някой от пленниците се провикна доста силно, за да го чуе преводачът, към когото беше адресирана репликата:

- Томаже, а на теб – езикът предателски!

Ето, че не само аз мислех така!

Халатите се нахвърлиха върху пленниците, но Орекс изкрещя по мегафона:

- По един! Само по един!

Халатите се отдръпнаха.

Юрай каза на Янеш:

- Ще се предам!

- Не бива.

- Това е глупаво. Не мисля, че блъфират.

Наистина. Първият беше осакатен. Без много церемонии. Само веднъж го попитаха. Младежът, обезумял от

болка, се нахвърли върху петнистите и беше застрелян. Тогава пленниците се нахвърлиха върху палачите си. Щеше да се мре. Така и така. Кой да му мисли!

Картечарите от трибуните не посмяха да стрелят. Долу имаше от техните. Но Вромел и Орекс не бяха на това мнение. Те закрещяха:

- Огън!

Заповед. Трябваше да се изпълни.

Но доста от студентите бяха докопали вече оръжие и първи започнаха да стрелят, скрити зад бронетранспортърите. Паника и безредие. Кой накъде стреляше – не се виждаше. Вромел беше ранен. Орекс, с изваден револвер, гърмеше във въздуха.

Тогава се зададоха демонстрантите. Пред тях подтичваха журналистите с камери и фотоапарати.

Стрелбата на стадиона зачести. Няколко хеликоптера се отправиха натам.

Морето от хора се изливаше от улиците пред стадиона. Площадът се изпълваше с решителни погледи. Халатите бяха объркани и стреляха напосоки.

Изведнъж от стадиона изскочиха няколко младежа с автомати!

- Юрай! – се понесе от човешките вълни.

Един хеликоптер димеше зад трибуните.

- Юрай!

Петнистите халати, с вдигнати ръце, обезоръжени, влизаха в стадиона, където се търкаляха труповете на Вромел, Орекс, Томаж Бора, предателя, и на още много нашественици.

Боготворената валута не беше чак толкова силна. Погледнете само площада пред градския стадион. Толкова хора! Замаяни от щастие!

Никой не можеше да спре това море. Сякаш и аз съм сред него! Усещам дъха на хората. Виждам горещите

им погледи. Сякаш чувствам как южната им кръв тупти в жилите им. Да, аз съм тук! И вие сте с мен. Помислете! Обърнете се, огледайте се. Нима не познавате тази девойка с разпуснатата дълга светлокестенява коса и топли очи? Това е Сритя! Очите ѝ търсят Юрай. Тя е чула името му, излязло от много уста. Неговото име ли е? Тя все още не знае. Но като че ли предчувства. Нещо топло се разлива по тялото ѝ. Аз съм там, но няма как да ѝ кажа, разделят ни десетки тела – жива вълна в едно живо море!

Вече няма страшно. Победата е наша! Но сигурна ли е?

Дори и да не е, нашите сърца са слети в един ритъм. Погледите ни са един. Юмруците ни са един пестник, застрашително вдигнат срещу падналия враг. Той е още силен, има и онази боготворена от предателите и подлещите валута.

Опитвам се да си проправя път напред. Трудно ми се удава.

След малко вече виждам Юрай. Вдигнали са го приятелите му. Той размахва автомат.

И изведнъж усетих пролетта!

Наистина, усетих я – с мириса на море и милиони цветове, с топлото слънце и песента на птиците. Всичко това смесено с гласовете на хиляди хора. Аз бях пиян от щастието на това човешко море. Празникът беше дошъл. Празникът на една закъсняла, неусетена пролет.

Спомнете си онова утро, когато петнистите танкове разтърсваха града и трясъкът на вериги и двигатели заглуши щастливите звуци на пролетта.

Сега пак е пролет.